

Riktlinjer för anhörigstöd inom äldreomsorgen

Riktlinjer för Österåkers kommun, antagna av Vård- och omsorgsnämnden 2014-12-16

Skärgårdskommunen

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	4
Syfte.....	4
Riktlinjer för anhörigstöd inom äldreomsorgen	5
Rekommendationer biståndshandläggare	6
Rekommendationer till utförare inom hemtjänst	7
Rekommendationer till särskilda boenden.....	8
Rekommendation till anhörigstöd utan behovsprövning.....	9
Referenser.....	10

Inledning

Den 1 juli 2009 infördes en ny bestämmelse i 5 kap. 10 § i socialtjänstlagen. Den anger att socialnämnden ”ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående med funktionshinder”.

Med anhörig avses den inom familje- eller släktkretsen, grannar eller vänner som ger vård eller stöd till en närstående, med närstående avses den som tar emot stödet.

Vilka omfattas av bestämmelsen?

- Anhöriga till personer med psykiska funktionsnedsättningar
- Anhöriga till personer med fysiska funktionsnedsättningar
- Anhöriga till personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning
- Anhöriga till personer med långvarig psykisk sjukdom
- Anhöriga till personer med långvarig eller kronisk fysisk sjukdom
- Anhöriga till personer med missbruk eller beroendeproblematik
- Föräldrar till barn under 18 år med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning
- Föräldrar till vuxna barn med någon av ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning
- Vuxna barn till person med ovanstående sjukdom eller funktionsnedsättning

Bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL omfattar all verksamhet inom socialtjänsten. Alla anställda inom äldreomsorgen, omsorgen för personer med funktionsnedsättning och inom individ- och familjeomsorgen har skyldighet att uppmärksamma anhörigas behov av stöd och erbjuda stöd (Socialstyrelsen, 2013).

Bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL syftar till att tydliggöra att socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som av fri vilja hjälper, vårdar eller stödjer närstående.

Bakgrund

Nästan var femte person i vuxen ålder ger regelbunden omsorg till en närstående och 70 % av all vård och omsorg utförs av anhöriga enligt Socialstyrelsen (2012). I Österåkers kommun med en befolkningsmängd på 40 000 personer (www.osteraker.se/omosteraker) skulle det motsvara ca 8 000 personer som vårdar eller stödjer en närstående.

Anhörigas omsorg till närstående har ökat de senaste 20 åren till följd av att det offentliga stödet minskat. Anhörigas omsorgsinsatser har framförallt ersatt det minskade offentliga stödet bland de äldre med mindre behov och kompletterar i ökad utsträckning stödet bland äldre med större behov (Szebehely, Trydegård, 2007)

Omsorgsgivande förekommer främst i åldersgruppen 45-64 år och stödet är oftast till äldre föräldrar. I åldersgruppen 30 – 44 år är stödet mest förekommande till barn med funktionsnedsättning och för anhöriga över 65 år är stödet oftast till make/make. De flesta anhöriga som vårdar och stödjer är i yrkesverksam ålder medan äldre makar stödjer i störst omfattning (Socialstyrelsen, 2012).

Ett väl fungerande anhörigstöd kan minska behovet av bl.a. plats på särskilt boende och akutsjukvård genom att anhöriga med stöd orkar vårda längre. Anhöriga som utför vård och omsorg samtidigt som de erbjuds stöd kan bidra till att mer kostsamma insatser skjuts upp eller ibland helt undvikas (prop.2008/09:82).

Att stödja och hjälpa en närstående får konsekvenser för de anhöriga då vardagslivet, arbete och ekonomi påverkas. De personer som ger omfattande omsorg löper större risk att få en försämrad livskvalitet och ekonomi. Många anhöriga går ner i arbetstid eller avslutar sitt förvärvsarbete i förtid för att orka stödja och hjälpa. Anhörigomsorg påverkar också möjligheterna till fritid och socialt umgänge och kan innebära både fysiska och psykiska belastningar (Szebehely, Ulmanen & Sand, 2014). Omsorgen till en närstående kan handla om att utföra personlig omvårdnad, tillsyn eller hjälpa till med praktiska sysslor och ekonomi (Socialstyrelsen, 2012).

Anhörigas ansvar

Makar ska var och en efter förmåga bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma personliga behov ska tillgodoses (6 kap. 1 § äktenskapsbalken) men någon omvårdnadsplikt finns inte inskrivet. I Sverige finns inte några lagliga skyldigheter för vuxna barn att tillgodose föräldrars behov av vård och omsorg. I 6 kap. 2 § i föräldrabalken framgår att föräldrar har ansvar att omvårdnad blir tillgodosett och att barnet får den tillsyn som behövs.

Syfte

Syftet med att stödja anhöriga är framförallt att minska deras psykiska och fysiska belastning. Genom ett anpassat anhörigstöd kan ohälsa hos anhöriga minska, och bidra till en förbättrad livssituation och öka livskvalitén. Genom att utarbeta riktlinjer för anhörigstöd ska arbetet med att stödja och underlätta för anhöriga tydliggöras och kvalitetssäkras (prop.2008/09:82).

Riktlinjer för anhörigstöd inom äldreomsorgen

Syftet är att ta fram ett underlag för hur lagen ska tillämpas *för* äldre verksamheterna i Österåkers kommun. Utförandet av alla tjänster inom äldreomsorgen sker i enlighet med samtliga gällande lagar och förordningar.

Riktlinjerna är utformade som en rekommendation till personal inom berörda verksamheter eftersom stödet till anhöriga ska kännetecknas av individualisering, flexibilitet och kvalitet (prop.2008/9:82).

Anhörigstödet i Österåkers kommun ska bygga på ett anhörigstödande förhållningssätt inom all vård- och omsorgsverksamhet.

Anhörigstödande förhållningssätt kan vara

- **Information**, om rätten till stöd för egen del. Anhöriga ska uppleva att de har tillgång till lättillgänglig information om möjligheten att få stöd, vilket typ av stöd som finns i kommunen och vart man ska vända sig för att få hjälp och information. Personalen i kommunens verksamheter ska aktivt informera anhöriga om vilket stöd som finns. Anhöriga ska få hjälp med lättillgänglig och begriplig kunskap/information om den närståendes diagnos/funktionsnedsättning och vad det finns för hjälpmedel som kan underlätta i vardagen.
- **Tillit och trygghet** Anhöriga ska känna trygghet med de insatser som den närstående får. All omvårdnad ska vara av god kvalitet och skapa trygghet för både den som är sjuk och den anhörige. Tillit och förtroende är grundläggande för en god relation mellan anhöriga och personal.
- **Samverkan** Ett bra och utvecklat anhörigstöd kan inte åstadkommas av bara en aktör. Därför är samarbete mellan kommunens olika verksamheter, landstinget, föreningslivet och handikappföreningarna m.fl. viktig för att åstadkomma detta.
- **Delaktighet** Anhöriga ska uppleva att de är delaktiga. De ska bli sedda som en samarbetspartner när det gäller den närståendes vård- och omsorgsinsatser. Anhörigas åsikter ska anses värdefulla. All verksamhet ska präglas av ett samarbetsvilligt klimat.
- **Bemötande** Anhöriga ska uppleva att man blir bemött av personal med ett professionellt förhållningssätt. Att man blir bemött med erkännande och respekt. Anhöriga ska uppfatta personalens bemötande som öppet och välkomnande.

Rekommendationer till biståndshandläggare

Riktlinjens syfte är att ge hjälp till handläggarna för hur anhörigperspektivet ska tas hänsyn till i handläggningen av individuellt utformade insatser som kräver ett biståndsbeslut.

Anhörigstöd som är individuellt utformat kan ges som bistånd enligt 4 kap 1 § SoL. Det saknas begränsningar för vilka typer av insatser en anhörig kan ansöka om. En person som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sett har rätt att ansöka om bistånd för sin försörjning och livsföring.

- Förutsatt att den närstående själv vill, samverkar handläggaren med anhöriga om utformningen av insatser och stöd.
- Regelbunden kontakt och uppföljning.
- Informera anhöriga om rätten att söka stöd för egen del.
- Erbjud den anhörige att samtala med handläggaren ensam för att få möjlighet att beskriva situationen ur sin egen synvinkel.
- Att inte bara se och tillgodose närståendes behov utan också ta med de personer som är viktiga för hen i dennes livssituation och vara lyhörd för deras behov.
- Informera om det anhörigstöd som inte är biståndsbedömt.

Rekommendationer till utförare inom hemtjänst

Hemtjänstverksamheten ska genomsyras av ett anhörigvänligt förhållningssätt, vilket innebär att anhöriga ska känna sig sedda, lyssnade till och respektfullt bemötta. Alla som möter anhöriga i sitt dagliga arbete har ansvar att uppmärksamma dem, att se deras behov och att ge stöd. Eftersom stödet till anhöriga ska vara individuellt utformat ska riktlinjerna ses som en rekommendation för hemtjänstpersonalen. Många anhöriga upplever att väl fungerande hemtjänstinsatser är ett gott stöd.

- I samband med upprättandet av genomförandeplanen för kunden och med kundens medgivande rekommenderas att anhöriga deltar (Värdighetsgarantier, Österåkers kommun, 2014) så att det framgår och blir tydligt vilket stöd eller hjälp som den anhöriga med kundens samtycke vill utföra. Att det i genomförandeplanen framgår när anhörig ska bli kontaktad.
- All personal inom hemtjänst har kunskap om kommunens anhörigstöd och kan informera anhöriga om vilken service kommunen erbjuder.
- Uppmärksamma den anhörigas situation som fysisk och psykisk belastning och vid behov hänvisa till biståndshandläggare.
- Erbjuder anhöriga efterlevandesamtal när kund avlidit.

Rekommendationer till utförare inom särskilda boenden

Mycket av det stöd som anhöriga vid särskilda boende har behov av bygger på en bra kontakt mellan den anhörige och personalen för att skapa en förtroendefull relation.

Att stödja anhöriga, som har sin närstående på särskilt boende, innebär att anhöriga ska kunna framföra sina synpunkter och frågor. Anhöriga ska ges möjlighet att få dela sina upplevelser, iakttagelser och insikter. Likaså ska anhöriga ges möjlighet att samarbeta med personalen och vara delaktiga i frågor som rör den närståendes omvårdnad (Socialstyrelsen, 2013).

Ett gott anhörigstöd är också att bekräfta anhöriga. Respektera dem och att ta tillvara deras kunskap och kännedom om sin närstående. För personer med demenssjukdom är stödet från anhöriga särskilt viktigt eftersom som det ofta fungerar som en länk mellan omvärlden och den demenssjukes tidigare livsstil och värderingar (Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom, 2010).

- **Bemötande.** Anhörigstöd är till stor del ett gott bemötande, vi bemöter anhöriga med respekt, vänlighet, tillit, jämlikhet och empati.
- **Kontaktman.** Anhörig vet vem som är kontaktman till den närstående.
- **Information.** Anhöriga informeras om den närståendes sjukdoms prognos och ges stöd i beslut som rör den närstående.
- **Inflyttningssamtal.** Vi inflyttning till det särskilda boendet kan anhöriga vara i behov av särskilt stöd. Många upplever känsloreaktioner som skuld, sorg, saknad och misslyckande samtidigt som de kan känna en lättnad. Vid inflyttning till det särskilda boendet erbjuds de anhöriga en planerad avsatt tid för att skapa en första kontakt. En viktig del i första kontakten består av information om det särskilda boendet; att få rätt information skapar rätt förväntningar på boendet.
- **Genomförandeplanen** upprättas, om den boende så önskar, tillsammans med den anhörige (Österåker kommuns värdighetsgarantier, 2014).
- **Information** om kommunens anhörigstöd finns på boendet.
- **Efterlevandesamtal.** Anhöriga erbjuds efterlevandesamtal när närstående avlidit.

Rekommendation till anhörigstöd utan behovsprövning

Insatser som kommunen erbjuder anhöriga enligt 5 kap. 10 § SoL utan biståndsbeslut, är inte individanpassat utan allmänt inriktade insatser eller generellt utformade sociala tjänster som bygger på att individen själv söker upp verksamheten. Inga journaler får upprättas men arbetsanteckningar får föras.

Någon utredning av den enskildes behov ska inte göras vid erbjudande om service utan bistånd. Anhörigkonsulent och demenssjuksköterska planerar och samordnar verksamheten.

Serviceinsatser utan biståndsbeslut som ska erbjudas anhöriga

- **Information och vägledning** om möjlighet till stöd och hjälp samt hur man går till väga för att ansöka om insatser.
- **Anhöriggrupper:** Strukturerade sammankomster som leds av anhörigkonsulent/demenssjuksköterska med fokus på upplevelser och erfarenhet av att vara anhörig. Anhöriga ges möjlighet att träffa andra i liknande livssituation för samtal och gemenskap samt öka sina kunskaper om vad det innebär att vara anhörig.
- **Utbildning:** Cirklar för anhöriga där kunskap förmedlas om olika sjukdomar och information om samhällets hjälpresurser. Erfarenhetsutbyte med andra anhöriga i samma situation.
- **Föreläsningar**
- **Hälsofrämjande aktiviteter**
- **Organiserade sociala aktiviteter**

Referenser

Regeringens proposition 2008/09:82 *Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående* -
<http://www.regeringen.se/sb/d/10884/a/121524>
Hämtad 2014-04-01

Socialstyrelsen (2010) Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom
– stöd för styrning och ledning

Socialstyrelsen (2012) www.socialstyrelsen.se/nyheter/2012augusti
Hämtad 2014-04-01

Socialstyrelsen (2013) *Stöd till anförtrådda- vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen* Artikel nr 2013-3-2

Szebehely, M., Ulmanen, P., Sand, A-B(2014) *Att ge omsorg mitt i livet: hur påverkar det arbete och försörjning?* Stockholms universitet. Arbetsrapport/ Institutionen för socialt arbete, 2014:1

Szebehely, M., Trydegård G-B(2007) Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3 (2007)

Österåkers kommuns värdighetsgarantier
www.osteraker.se/omsorgstod/aldre Hämtad 2014-06-30

www.osteraker.se/omosteraker Hämtad 2014-06-30